

BOQONNAA KUDHA TOKKO

BEEKUMSA FEDHUU

Kaayyoowwan Boqonnichaa:
Barnoota boqonnaa kana eega barattanii booda

- Beekumsa fedhuu jechuun maal jechuu akka ta'e ni barttu.
- Beekumsa qabaachuun foyya'ina jireenya ofiis ta'e guddina hawaasaatiif gummaacha inni qabu ni hubattu.
- Murtoo sirrii ta'e murteessuuf beekumsii fi ragaan barbaachisaa ta'uu isaanii ni hubattu.

Fakkii 11.2 Gaala

11.1.MAAlummaa Fi Faayidaa Beekumsaa

Fakkii 11.1 Muka

Fakkii 11.3 Konkolaataa

- **Maalummaa fi faayidaa fakkiwwan armaan olii namootaaf qab-an ibsaa.**
- **Waa'ee wantoota kanneenii akkamiin beekuu dandeessu?**
- **Deebiiwwan gaaffiilee lamaaniif kennitan waliin yammuu madaaltan, waan tokko beekuu jechuun maal jechuu dha?**

Maree Barattootaa

Zeeyinabaa, Muhaabbaa, Lammaa fi Guutamaan barattoota kutaa 5^{ffaa} ti. Gaaf tokko barsiistuun barnoota lammummaa fi amala gaarii Aadde Kiroos hojii manaa kennaniif. Hojii manichaas “Ragaalee adda addaa fayyadamtanii maalummaa beekumsaa ibsaa” kan jedhu ture. Barattoonni kunneenis waa’ee barnoota isaanii dubbisuudhaan wal falmuu fi mariyachuu akkasumas, wal mormuudhaan hirmaachuun isaan gammachiisa ture. Kanaaf hojjiin manaa kun yeroo kennamuuf baay’ee gammadan.

Barattoonni hojii manichaa erga fudhatanii booda karaa karaa isaaniitiin ragaalee adda addaa barbaacha deeman. Kitaabilees dubbisan, namootas haasofsiisan. Achiis tokkoon tokkoon isaanii deebii argatan qabataniif marii waliiniitiif wal argan. Dhimmicha irrattis baay’ee walmorman. Deebiiwwan dhiyeessanis gabaabinaan isaan armaan gadii turan.

Zeeyinabaa: “Beekumsa jechuun wantoota naannoo keenya jiran, bakkeewwanii fi namoota ilaalchisee hubannoo qabnu dha,” jechuudhaan dubbatte.

Muhaabbaa: “Beekumsa kan jedhamu meeshaa faayidaa fi miidhaa wantootaa ittiin hubannu dha,”

Lammaa: jechuudhaan deebisaa dhiyeesse. Beekumsi waa’ee bineeldotaa, lafaa, haala qilleensaa, teekinooloojii fi kan biroo kan ittiin hubannu dha.

Guutamaa: Beekumsa kan jennu hubannoo barsiisaa, kitaabaa fi naannoo hubachuu fi qo’achuun irraa argannu dha.

Kana booda yaada mataa mataa isaanii hiriyoota isaaniif dhiyeessan. Barattoonni sunis callisanii dhaggeeffachaanii turan. Barsiistuunis tattaaffii barattootaatti baay’ee gammadan.

Gilgaala 1

Gaaffilee armaan gadii dubbisaatii irratti mariyadhaa.

1. Deebiiwwan barattoota afureen gidduudhaa waa’ee maalummaa beekumsaa dogoggora kan ta’e hubattaniittu? Akkamiin?
2. Isin “Beekumsi maali?” gaaffii jedhuuf deebii akkamii kennitu?

Beekumsi naannoo akkasumas addunyaan kan ittiin hubannu dha. Namoonni naannoo isaanii ilaaluun yaada isaanii babal’ifatu. Kun maalummaa beekumsaa ibsa. Namoota irraas ragaalee argachuun sammuu keenya ni gabbifanna. Kunis beekumsa ta’uu isaa ti. Mana barumsaas gallee barsiisotaa fi kitaabilee irraa beekumsa hedduu

qayyabanna. Kunis beekumsi maal akka ta’e nu agarsiisa. Sabqunnamtii hordofuun akkasumas daawwiidhaan

want argannu beekumsa jedhama. Kanaaf barattoonni armaan olitti eeraman hiika maalummaa beekumsaa kanneen sirriidha jeduun ni danda'ama.

Beekumsi keenya meehsa dhiibba adda adda irraa bilisa akka taanu nu gargaaru dha. Fkf, mana qulqullina qabu jiraachuun miidhaa qorra, rooba, aduu fi kan kana fakkaataniin nurra ga'u ofirraa dhorkina. Kun egaa beekumsa mana ijaaruu gaafata. Wantoonni dhukkubni akka nu hubu godhanis beekumsaan bira geenya. Gaafa beeknus miidhaa akka nurra hin geessisne kan godhan tooftaalee ittisaa barbaanna, yoo nu hubanis dawaa nu fayisu argachuuf beekumsi baay'ee barbaachisaa dha. Kanafuu, beekumsi hanguma fooyya'aa deemuun jireenyis baayy'ee fooyya'a jechuu dha. Isinis mana barumsaatti beekumsa fooyya'aa argachaa wayita deemtan barataa jabaa fi qorannoo geggeessu taatu. Kunis dabaree isaatiin beekumsa gah-aa akka qabaattan isin gargaara.

Gilgaala 2

Gaaffiilee armaan gadii irratti mariyadhaa.

1. Beekumsi waan al tokko baranuu dha malee fooyya'aa fi gabbachaa kan deemu miti yoo jedhame sirrii dha jettuu? Maaliif akka ta'e irratti mariyadhaa.
2. Mana jireenyaa fooyya'aa ijaaruuf beekumsaa fi qarshii keessaa kamtu dursa nu barbaachisa? Maaliif isinitti fakkaata?
3. Nama beekumsa olaanaa qabuu fi kan gadaanaa qabu keessa biyya isaa caalaatti kan fayyadu isa kami? Akkamiin?

11.2. Tooftaalee Ragaan Itti Argamuu fi Qo'atamu.

Fakkii 11.4 Maddeen Odeeffannoo Adda Addaa

- **Fakkiin armaan olitti ilaaltan mala odeeffannoon itti argamuu isinii ibsaa?**
- **Odeeffannoo maal maal irraa kan argannu isinitti fakkaata?**

- ***Faayidaan odeeffannoo yeroo hedduu argachuu maal akka ta'e mariyadhaa.***

Mataa Dhungoo/ Wagaa

Mataa Dhungoon naannoo Oromiyaa Godina Arsiitti barsiifata walgargaarsa hojii qonnaan bultoota biratti beekame dha. Soddaan (abbaa mana intalaa) soddoota isaatiif (maatii haadha manaa isaatiif) garee namoota hojii gargaaranii qabatee dhufa. Fedhiin hojii garee kun kan burqu maatii haadha manaa ykn isuma abbaa manaa irraa ta'uu danda'a. Daandiiwwan kun lamaan galma kan godhatan yeroo baay'ee hojii miidhaan haamaa wal gargaaranii hojjechuu dha. Achumaanis warra wal fuudhan gidduutti fedhiin wal gargaarsaa akka guddatu taasisa. Gareen hojichaa miira adda ta'een akka raawwatuuf imaanaan kan itti kenname dha.

Gareen kun humna nama baay'ee kan qabatedha. Humni nama baay'ee kun dandeettii afeerraa warra soddaas kan madaalechisu dha. Keessumaayyuu, kadhachiisa kan gaafate warra soddaa yoo ta'an karaa isaanii afeerraaa guddaa qopheessuun waan hin hafne dha. Kanneen akka farsoo,araqee, buddeena fi kkf baay'inaan qophaa'u. Akka jarsoliin biyyaa himan yoo ta'e yeroo baay'ee hojichaaf namoonni kadhataman afeerraadhaan gammac-

hiisanii deebisuun maatii soddaatiif kabaja guddaa argamsiisa.

Baasiin afeerraa kanaa abbaa mana hintalaas ilaallachuu danda'a. Sababni isaas amma danda'u wantoota affeerraaf ta'an kennuun waan irraa eegamuuf. Keessumaayyuu immoo qophii kana raawwachuuf yaada kan dhiyeesse abbaa manaa intalaa yoo ta'e,itti gaafatamummaan afeerraa qopheessuunkanuma isaa ta'a. Ofuma isaatii qopheessisee harreetti fe'ee dhufa. Kanas ta'ee, soddoonnis yoo xinnaate tumaallessa tokko qaluun waan hin oolle dha. Kana malees gareen kun hojjechaa oolee fageenya irraa kan ka'e gara mana isaatti deebi'uu hin danda'u yoo ta'e achuma bakka hojiidhaaf deeme buluun kan bartame dha.

Gilgaala 3

Dubbisa asiin olitti dhiyaate irratti hundaa'uun gaaffiilee armaan gadii deebisaa.

1. Waa'ee kadhachiisaa namni barreesse odeeffannoo barreeffamichaa ittiin gabbisuuf yaale eessaa kan argate isinitti fakkaata?
2. Barreessichi odeeffanicha akkamiin walitti qabuuf danda'e?
3. Odeeffannoo beekumsaa maal maali irraa argachuu dandeenya?

Odeeffannoon barreeffamaan, raadiyoon, televijiinii fi kan birootiin qophaa'ee kan dhiyaatu burqaa beekumsaa

ykn hubannoo ti. Odeeffannoo ilaal-uudhaan, dhaggeeffachuudhaan, urgeeffachuudhaan, qaqabuu fi dhandhamuun argachuu ni dandeenya. Odeeffannoon dhiyeenyaa ykn fagoo irraa nu ga'uu danda'a. Odeeffannoon naannoo keenya irraa argannu keessaa nageenya naannoo, umurii fi saala barsiisotaa, ayyaanoota baay'inaan kabajamaan irraa argamu akka fakkeenyaatti fudhachuun ni danda'ama. Filannoo bakka bu'oota ummataa, gatii boba'aa addunyaa, tatamsa'ina HIV/AIDS fi kkf immoo burqaalee naannoo keenya irraa fagaatanii argamani irraa kan argannu dha.

Beekumsa keenya gabbisuuf kan nu fayyadan burqaaleen odeeffannoo adda addaa ni jiru. Adda durummaan kan eeraman barnoota idilee, dubbisa, sabqunnamtii ummataa, daawwii fi kkf ta'u. Ilaaluu wayita jennus naannoo keenyatti uumaman ykn gochaalee namoota sirriitti hubachuu jechuudha. Fkf, wantoota dubbisni duratti dubbisne "kadhachiisa" jedhu yeroo jalqabaatiif kan nuu barreesse bakka haamaa midhaaniitti argamee xiyyeeffannoon ilaalee jaarsolii biyyaas haasofsiisee odeeffannoo argateeraadha. Beekumsa ilaalee akkasumas gaafatee argate sana nuuf hire. Barreeffamicha

namoonni dubbisan immoo qooqa mata isaaniitiin dabarsu jechuu dha.

Manni barumsaa immoo hunda caalaa bakka beekumsi itti argamu dha. Beektoonni ogummaa adda addaatiin leenji'an mana barumsaatti argamu. Isaanis nu gargaaruuf halkanii fi guyyaa dhama'u. Kitaabilee, barruulee, gaazexaa fi kkf dubbisnee beekumsa argachuu ni dandeenya. Burqaaleen kan biroos kanneen akka raadiyoo fi televijiinii fa'a dha. Isaan kun immoo dhimmoota addunyaa yeroo yeroodhaan hordofanii dhiyees-suudhaan beekamoodha. Mudannoo hojii adda addaatiin ykn daawwan-naadhaaf naannooolee adda addaa naanna'uudhaan beekumsa hedduu argachuu dandeenya. Daawwanaadhaan waa'ee taa'umsa lafaa, haala qilleensaa fi aadaa ummataa beekumsa ni arganna.

Kanaafis odeeffannoo burqaalee adda addaa irraa arganne kunneen haalaan hubachuuf gara gochaatti jijjiiruun nu barbaachisa. Dabalataanis faayidaa fi miidhaa isaanii hubachuun irra deebinee xiinxaluu qabna. Kanaaf immoo bu'a qabeessa ta'uuf yaadannoo irratti galmeessuun ykn kaaseettii irratti waraabuun nurraa eegama.

Gilgaala 4

Mata dureewwan armaan gadii keessaa kan isinii mijaa'u filachuun:

- A. Odeeffannoowwan mata duricha gabbisan burqaalee adda addaa irraa walitti qabaa.
- B. Odeeffannoowwan addaan baastan karaa adda addaatiin ijaaraa.
 1. Seenaa hundeeffama mana barumsaa keessanii
 2. Fayyummaa sa'a hameessaa akkamiin kunuunsuun danda'ama?
 3. Damma yeroo hunda nyaachuun fayya-adhaaf faayidaa maalii qaba?

11.3. Yaadaa fi Ilaalcha

Booddatti

Hafaa

- *Namoonni tokko tokko midhaan xaa'oo fayyadamuudhaan barakaa hinqabu yamu jedhan ni dhaga'amu. Yaadni akkasii sirrii isinitti fakkaataa? Maaliif?*
- *Isinihoo dhimmaa asiin olitti ibsame kana naannoo keessanitti hubattanii beektu? Mee gaafadh-aatii kutaa keessatti irratti mariyadhaa.*
- *Naannoo keesanitti yaada booddatti hafaadha jettanii hubattan akkamiin balleessuun dan-a'ama? Adeemsa yaadota booddatti hafoo dhabamsiisuu keessatti ga'een keessan maal ta'uu dada'a?*

Ilaalchi boodatti hafummaan barsiifata yaadaa duuchaatti yaadamu irratti hundaa'e dha. Ilaalcha akkasiitiin yoo qajeelfamne waan raawwannuuf sab-aba amansiisaa hin qaabnu. Barsiifatichi yeroo baay'ee kan nuu wajjin ture ta'uu danda'a. Kunis yaada saayinsaawaa fi ammayya'aa akka hin fudhanne nu godha. Yaaddan qabata-maa hin ta'iniif akka bitamnu nu godha. Fkf, "Hojiin suphee maaliif ogummaa namoota muraasaa qofa ta'uu danda'e?" yoo jedhamne deebii qabata-maa hin qabnu. "Dubbartiin beekaa deessi malee beektuu hin qabdu" kan jedhu yeroo baay'ee nu waliin waan jiraateef ni jenna ta'a. "Maaliif?" gaaffii jedhuuf garuu deebiin saayinsaawaa ta'e dhiyaachuu hindanda'u.

Ilaalchawwan boodatti hafaan bifa adda addaatiin uumamu. Tokko tokko walaloo, jechamaa fi kkf keessatti argamu. Kaan immoo gochaan kan ibsamaniif fi fayyaa namaas kan miidhani dha. Fayyaa kan miidhan keessaa kanneen akka dhanna qabaa dubartootaa fi huuba goonqoo ijoollee ni eeramu. Bifa amantiitiinis kan mul'atanis jiru. "Namni budaan jira," jedhanii amanuun yaaddan boodatti hafa keessa isa tokko. Karaa tokkoon jireenya hawaasummaa nama budaa jedhame sanaa miidhuu dha. Karaa biraatiin immoo namoonni wal sodaatanii sodaadhaan dhiphatanii akka rakkatan isaan godha.

Hawaasni ilaalcha boodatti hafa qabu keessa guddinni saffisaa hin jiraatu..

Sababni isaas wantoonni faayida qabeessa ta'an akka gataman taasisa. Miidhaa warra qaban immoo ni jajjabeessa. Haalli kun beekumsis akka hin babal'anne godha. Kanaafuu, dhaloonni haaraan ilaalchawwanii fi yaadan boodatti hafoo bal'eessuu qaba.

Gilgaala 5

Gaaffilee armaan gadii irratti mariyadhaa.

1. Yaadni boodatti hafaan jiraattota naannoo keenyaa irratti miidhaa akkamii geessisuu danda'a?
2. Saayinsii fi teekinooloojiin yammuu babal'atuya adni boodatti hafaan ni badamoo akkuma jirutti itti fufa? Maaliif?

11.4 Aadaa Kitaaba Dubbisuu

Fakkii 11.5 kitaabilee dubbisuudhaan ilaalcha saayinsaawaa gabbifachuu

- **Ijoolleen fakkicha irratti argaman maal godhaa jiru?**
- **Akka ijoollee fakkii irratti mul'atanii dubbistoota ta'uun**

faayidaa maalii argamsiisa isinitti fakkaata?

- **Dubbisnii fi beekumsi walitti dhu-feenya maalii qabu jettu?**

Dubbisni waraqaa ykn wanta bal'aa irratti yaada qubeewwaniin barreeffamee dhiyate kan ittiin hubannu dha. Wanti hubatamu sunis odeeffannoo kan nuu kennu, beekumsa keenya kan nuu bal'isu ykn kan nu bashannansiisu ta'uu danda'a.

Wantoonni nuti dubbisnus namoota adda addaatiin barreeffamanii kan dhiyaatani dha. Barreessitoonni kunneen dubbisuun argatan, xiyyeeffannaan kan ilaalan, qo'annoon kan bira gahan ykn muuxannoon kan argatan nuu barreessu. Nus yeroo kana dubbisnu dhimmicha irratti hubannoo mataa keenyaas ni gabbifanna, muuxannoos irraa horanna. Dubbisuun hedduu qaba.

Ijoollummaa keenyaa eegallee muuxannoo dubbisuu guddisuun nurraa eegama. Umurii daa'imummaa irraa eegallee nama beekamaa akka taanuuf kitaabilee yeroo mara dubbisuun nurraa eegama. Dubbisuudhaan beekumsa isaanii gabbifatani sadarkaa olaanaa irra namoonni gahan ni jiru. Fkf, biyya keenya keessatti kanneen akka Kabbadaa Mikaa'el, Yilmaa Dheereessaa, Tsaggaayee Gabre Madinii fi kan biroos "Namoota beekamoo" ta'uu kan danda'an ijoollummaa isaanii irraa eegalanii muuxannoo dubbisuu waan qabaniif.

Gilgaala 6

1. Maqaa namoota naannoo keetii ykn sadarkaa biyyaatti jabaatanii dubbisuu fi barach-uudhaan sadarkaa guddaa irra gahan namoota beekan gaafachuudhaan ykn barreeffama irraa dubbisuudhaan odeeffannoo walitti qabaa. Achiis namoonni naannoo fi biyya isaaniif maal akka hojjetanu kutaa keessatti dhiyeessaa.

Fakkii 11.6 Maddeen beekumsaa kan ta'an keessaa kitaabileen isaan tokko

2. Walaloo armaan gadii xiyyeeffannoon dubbisaatii gaafiilee itti aananuuf immoo deebii kennaa.

Michuu Koo Yaa Kitaabaa

Qo'annaadhaan kan argamte
Saayinsiidhaan kan guutamte
Falasamtoonni kan nu badhaasan
Beektoonni kan nu miidhagsan
Michuu koo yaa kitaabaa
Si qabadhee maalan dhabaa
Burqaa jireenya dhugaa
Summii wallaalummaa
Ifa baaftuu dukkanaa
Dheebuu lubbuu namaa

Beela garaa namaa
Atoo waa hundumaa
Situ cabsa doofummaa
Hin fagaatiin anarraa
Situ na gargaaraa
Egaa michuu koo yaa kitaabaa
Atoo hunda galeessaa
Maal jedheen maalan dhiisaa

- A. Kitaabni akkamiin akka ifaatti ilaalamuu danda'a?
- B. Kitaabni summii doofummaa ajjeesu kan danda'u ta'uun isaa sirrii dhaa? Maaliif?
- C. Dimshaashumaan yammuu ilaaltan kitaaba dubbisuun faayidaa akkamii qaba?

11.5. Mala Qo'annaa Barnootaa

- **Barumsa keessan qo'achuu osoo hin eegaliin duura qophii akkamii akka gootan ijoollee kutaa keessaniitti himaa.**
- **Barumsa keessan qo'achuu eega eegaltanii boodahoo maal gootu? Qo'annaa erga xumurtanii booda immoo maal raawwattu?**

Qo'annaan walduraa duuba adeemsa mata isaa qaba. Adeemsichis sadarkaa “qo'annaan dura”, “Yeroo qo'annaa” fi “qo'annaa booda” jedhamee beekama. Ibsi armaan gadiis hubannoo adeemsa sadarkaalee kunneenii gabaabinaan isinii kenna. Ibsicha xiyyeeffannoon ilaalaatii qo'annaan akkamiin raawwachuu akka danda'amu bal'inaan irratti mariyadhaa.

Qo'annaa duraa

Yeroo fi bakka qo'annaa mijaa'waa,
meeshaalee qo'annaa filachuu, karoora
qo'annaa baasuu

Yeroo Qo'annaa

Xiyyeeffannaan dubbisuu, muuxannoo fi
wantoota qabatamaa naannoo waliin
walqabsiisuu, yaadannoo qabachuu

Booda Qo'annaa

Yaadannoo qabatan keessa deebi'uu,
beekumsa argame hojii irra oolchuuf
tattaafachuu

Keessumaayyuu qo'annaa barnootaa keessatti yaadannoo qabachuun baay'ee barbaachisaa dha. Gabatee armaan gadii keessatti qabxiileen ilaaltan adeemsea qabannaa yaadannoo keessatti “seerota gurguddoo” kan jedhamani dha. Mee gareedhaan ta'aatii maalum-

maa fi barbaachisummaa isaanii irratti mariyadhaa.

Yeroo hunda yaadannoo qabachuu

Yaadaan hirmaachaa dubbisuu

Barnoota haala gaariin qo'achuun faayidaalee hedduu qaba. Firii gaarii fiduudhaan kutaadhaa gara Kutaatti darbuu kan dandeenyu gadifageenyaan yoo qo'anne dha. Haala gaariin qo'annee barumsa keenyaan sadarkaa olaanaa irraa yoo geenyes barsiisaa, ogeessa ijaarsaa ogeessa fakkii, hakiimaa fi kkf ta'uudhaan ofii fi maatii keenya akkasumas hawaasichaa fi biyya keenya tajaajiluu dandeenya.

Qo'annaa yammuu adeemsisnu maloota hala gaariin raawwachuf nu dandeessisan hordofuu qabna. Dursinee yeroo fi bakka mijaawaa filachuu qabna. Qo'annicha yennaa jalqabnus immoo yaaddan gurguddoo yaadannootti qabachuun gaariidha. Barnoonni qo'annus haallan keenyaa fi naannoo waliin madaaluun barbaachiisa ta'a. Dhugummaa yaada qo'anne sanaas sakatta'uu qabna. Dhuma irrattis yaada rime isaa callisnee dubbisuu qofa osoo hin ta'in akkam

goonee hojii irra oolchuu akka qabnus yaaduu qabna. Yeroo kana dha beekumsii qo'anne qabatamaa kan ta'u, Qo'annaan keenyas galma isaa gaheera jechuun kan danda'amu.

Gilgaala 7

Gaaffiilee armaan gadiitiif ibsa gahaa ta'e dhiyeessuun deebisaa

1. Faayidaan qo'annaa maali?
2. Barataan tokko sadarkaalee qo'annaa armaan gadii irratti maal godhuu qaba?
 - A. Qo'annaan duraa
 - B. Yeroo qo'annaa
 - C. Qo'annaan booda
3. Yeroo qo'annaa yaadannoo qabachuun maaliif fayyada?
4. Yaadanno yammuu qabannu mala akkamii fayyadamu qabna?
5. Qo'annaan keenya haala gaariin galman ga'eera kan jedhamu yoo maal ta'edha?

Xumura Boqonnichaa

Beekumsi burqaalee adda addaa irraa kan argamuu fi meeshaa keenya akkasumas, naannoo keenya jijjiiruuf nu dandeessisu ta'uu isaa hubanneerra. Beekumsi kunis mana barumsaatii, dubbisuu irraa, naannoo ilaaluun hubachuu fi kkf irraa argamuu akka danda'u ta'uu isaa ilaallera..Barsiifata miidhaa fidu ilaalchisees yaadootni kakaasne dhugaawwan qabatamaa akka hubannu nu taasisaniiru.Dhimmoota saayinsawaa hin ta'inii fi qabatamuu hin dandeenyeen qajeelfamuun ilaalcha bodatti haafaaf akka saaxilamnu nu taasisuu isaa baranneerra. Yaadni keenya boodatti hafaaf akkuma deemmu immoo ofii keenya jijjiiruufis ta'ee naannoo keenya misoomsuuf hin dandeenyu. Kana irra darbees, yaadni boodatti hafaan fayyaa keenya irratti miidhaa akka fiduu danda'u ilaalleerra. Qo'annaa ilaalchisees qabxiileen ka'an gabaabinaan akka armaan gadiitti kaa'uu ni dandeenya. Qo'annaan sadarkaalee qo'annaa duraa, irraa fi boodaa qaba. Sadarkaa qo'annaa duraatti adamsa qo'annichaa mijeessuu yammuu ta'u ,sadarkaa qo'annaa irraatti immoo yeroo fi iddoo murtaa'aa tokko keessa teenyee yeroo qo'annu callisa guddaa kan barbaadu dha. Sadarkaan qo'annaa boodaas qabxiilee guguddoo qo'anna walitti qabnee, ijaarree qabachuu keenya kan ittiin mirkaneeffannu dha.

Egaa barnoota kana keessatti qabxiilee guguddoo xiyyeeffannoon ilaalaa akka dhuftanii fi hubannoos akka argattan ni amanama. Beekumsa fooy'a'as akka argattan ni abdatama. Haa ta'u malee beekumsa hedduu argachuun keessan mataan isaa gahaa miti. Garuu waan barattan hojii irra oolchuuf tattaafachuun isin irraa eegama. Beekumsa caalaatti argachuu fi barmaatilee fi yaadoota miidhaa geessisan ittisuuf imaanaa guddaatu isin irra jira.

Jechoota Ijoo

Beekumsa- Gahumsa wantootaa fi haallan jiran hubachuuf dandeessisu.

Odeeffannoo- Yaada dheedhii waa'ee dhimoota adda addaa beekuuf walitti qabamu

Qo'annaa- Beekumsa haalaan goonfachiisuuf odeeffannoo adda addaa sakatta'uu

Yaaddan boodatti hafaa- Ilaalcha barumsaan hin deggaramne, duuchaatti kan amanamu, ykn barmaatilee qofa irratti kan hundaa'e.

Qo'annaa booda- Gochaalee yeroo qo'annaa keenya xumurru raawwannu.

© MOE, FDR Ethiopia
Not to be republished

Gaaffiilee keessa deebii

I. Himoota kanatti aananii jiran dubbisaatii sirrii yoo ta’an “dhugaa”, dogoggora yoo ta’an immoo “soba” jedhaa deebisaa

1. Beekumsa dabalataa argachuuf gaazexaa fi barruulee dubbisuun gaarii dha.
2. Daawwannaan mala ittiin bashannaanan malee kan ittiin beekumsa argatan miti.
3. Daldalaa bu’a qabeessa ta’uuf beekumsa fooyya’aa qabaachuu barbaachisa.
4. Wantoota tokko tokko xiyyeeffannoon ilaaluudhaan beekumsa gabbifachuun ni danda’ama.
5. Ilmaan namootaa beekumsa amansiisaa kan argatan kitaabilee dubbisuu qofaani.

II. Kanneen “A” jala jiran kanneen “B” jala jiran waliin firoomsaa

“A”

1. Sadarkaa qo’annaa irraa
2. Burqaa beekumsaa isa guddaa
3. Ilaalcha bodatti hafaa
4. Burqaalee odeeffannoo
5. Sadarkaa qo’annaan duraa

“B”

- A. Raadiyoo, Teleeviiziyoona, Kitaabilee
- B. Meeshaalee qo’annoo filachuu
- C. Angafoota kabajuu
- D. Hojii dubbartoota dhiironni
hojjechuu hin qabanu.
- E. Adeemsa barnoonni xiyyeeffannoon
itti dubbifamu
- F. Mana barumsaa

III. Gaaffiilee armaan gadii dubbisaatii deebii sirrii ta’e filadhaa.

1. Yaaddan boodatti hafoon dadhabaa kan deemanu yoomi dha?
 - A. Barumsaan cimaa yammuu deemnu.
 - B. Saayinsii fi teekinooloojiin yammuu laafu
 - C. Aadaa keenya dhiisnee kan ummata adii yammuu barannu.
 - D. B fi C
2. Maddi beekumsa ammayya’aa amansiisaan isa kami?
 - A. Mana barumsaa
 - B. Mana jireenyaa
 - C. Jaarsolii biyyaa naannoo keenyatti argaman
 - D. B fi C
3. Kunneen armaan gadii keessaa odeeffannoo nuu dhiyeessuu kan danda’u isa kami?
 - A. Gazexaa
 - B. Raadiyoo
 - C. Televijiinii
 - D. Hunduu deebii dha.

4. Yeroo qo'annaa yaadannoo qabachuun maal fayyada?
- Yaadni dubbisame dafee akka hin irraanfatannee waan nu gargaaruuf
 - Yeroo dubbisnu waanti nuuf hin galle yoo jiraate namoota gaafannee hubachuu fi mariyachuuf.
 - Barreeffama keenya foyyeessuuf
 - A fi B
5. Isaan armaan gadii keessaa yaada miidhaa geessisu kan hin taane kami?
- Qaama yeroo mara dhiqachuun gogaa qaama keenyaa goggogsa.
 - Mana keessatti hojii dubbartoonni hojjetan warri dhiiraas gargaaruu qabu.
 - Gochaalee aadaa mara deggaruun ni barbaachisa.
 - Hojii dhiironni hojjetan dubbartoonni hojjechuu hin danda'an.

Dhimmoonni gabatee armaan gadii keessatti tarreeffaman faayidaa yoo qabaatan mallattoo faayidaa kan jedhu jalatti “✓” guutaa, yoo miidhaa qabaatan immoo boodatti hafaa kan jedhu jalatti mallattoo “✓” barreessuudhaan bakka jiru keessatti guutaa.

Dhimmota	Faayidaa	Boodatti hafaa
Fakkeenya		
A. Huuba qoonqoo muruu		✓
B. Dhukkuba kan dhokse dawa hin argatu	✓	
1. Namoota waan ittiin jiraatan hin qabneef kennaa kennuu irra carraa hojii banuufii		
2. Hojiin suphee ogummaa fayyadu miti		
3. Daa'imman yammuu dhukkubsatan mana yaalaa geessuu		
4. Barachuu, barachuu, ammas barachuu		
5. Haadhaa fi abbaa kabajuu		
6. Shamarran dhaqna qabsiisuu		
7. Deggarsa namaa abdachuu irra jajjabaatanii of danda'uu.		

V. Gaaffilee armaan gadiitiif deebii gabaabaa kennaa.

- Beekumsa argachuudhaaf kan nu gargaaran burqaalee akkamiitu jira?
- Yeroo qo'annaa hunda yaadannoo qabachuun maaliif fayyada?
- Yeroo qo'annu hirmaattummaadhaan dubbisuu keenya akkamiin qabatamaa godhuu dandeenya?